

Nationale dagen en nationale kernwaarden

Een onderzoek naar bezoekers van Nederlandse Bevrijdingsfestivals¹

*Sabrina de Regt & Tanja van der Lippe*¹*

Samenvatting

In Nederland worden de Bevrijding en vrijheid in het algemeen jaarlijks groots gevierd met Bevrijdingsfestivals. Op basis van de literatuur over nationale dagen en gezien de programmering van deze festivals kan verwacht worden dat het bezoeken van een Bevrijdingsfestival de betrokkenheid bij het thema vrijheid vergroot. Om dit te onderzoeken zijn in 2014 op vijf Bevrijdingsfestivals vragenlijsten afgenomen. In totaal hebben meer dan 1000 bezoekers meegewerkt aan het onderzoek. Vrijheid en de Bevrijding zijn zeker thema's waar de bezoekers bij stil staan. Zo geeft meer dan de helft van de bezoekers aan dat zij aan de Bevrijding in 1945 denkt en meer dan 90% van de bezoekers zegt het belangrijk te vinden stil te staan bij mensen die niet in vrijheid leven. Door middel van het vergelijken van de betrokkenheid bij vrijheid van mensen die het festival nog moesten bezoeken en mensen die reeds naar huis gingen, is echter geen bewijs gevonden voor een versterkend effect van het bezoeken van een dergelijk festival op betrokkenheid bij vrijheid. Ook bleek het bezoeken van een dergelijk festival niet meer invloed te hebben op jongeren en hoogopgeleiden. In de discussie zijn de implicaties van deze bevindingen en aanbevelingen voor vervolgonderzoek weergegeven.

Kernwoorden:

Bevrijdingsfestivals, vrijheid, opleiding, formatieve fase

Introductie

Vrijheid is één van de kernwaarden van de Nederlandse samenleving. Verschillende vormen van vrijheid worden door de Nederlandse grondwet beschermd en gewaar-

* s.deregt@uu.nl

¹ Universiteit Utrecht

borgd (bijvoorbeeld vrijheid van meningsuiting, vrijheid van religie en vrijheid van vereniging). De Nederlandse Rijksoverheid publiceerde recentelijk de informatiebrochure *Kernwaarden van de Nederlandse samenleving* waarin vrijheid als eerste kernwaarde wordt weergegeven.² Ook verschillende surveyonderzoeken tonen aan dat vrijheid belangrijk is voor Nederlanders (Verhue, Verzijden & Nienhuis, 2006; Verzijden & Nauta, 2003). Op verschillende manieren wordt getracht de betrokkenheid van burgers met het thema vrijheid te vergroten, bijvoorbeeld door het ontwikkelen van lesmateriaal over dit thema.³ Een andere manier waarop geprobeerd wordt de Nederlandse bevolking te informeren over het belang van vrijheid is door Bevrijdingsdag. Aangenomen wordt dat dergelijke nationale dagen van belang zijn voor het koesteren en vieren van maatschappelijke kernwaarden (Hobsbawn & Ranger, 1983; Zerubavel, 1995). Bij de belangrijkste activiteiten op Bevrijdingsdag horen de Bevrijdingsfestivals. Op deze festivals zijn er niet enkel optredens van populaire artiesten. Een deel van het programma is inhoudelijk en gericht op het informeren van bezoekers.⁴ In dit onderzoek wordt bekeken in hoeverre de Bevrijdingsfestivals erin slagen om bezoekers meer te betrekken bij het thema vrijheid.

Hoewel de algemene steun voor Bevrijdingsdag jaarlijks goed gemonitord wordt door middel van het *Nationaal Vrijheidsonderzoek* (Verhue, Jorritsma, & Koenen, 2014; Verhue & Koenen, 2013) is er minder onderzoek gedaan naar Bevrijdingsfestivals (Lubbers & Meuleman, 2012). Uitzondering zijn de studies naar de bezoekers van Bevrijdingsfestivals in 2004, 2008 en 2012 (zie Verhue & Koenen, 2012). Hoewel dergelijke studies aantonen dat betrokkenheid bij vrijheid en Bevrijdingsfestivals aan elkaar gerelateerd zijn, is de richting van de relatie nog niet duidelijk. Dat veel bezoekers Bevrijdingsfestivals en vrijheid met elkaar associëren, betekent nog niet dat het bezoeken van een dergelijk festival de betrokkenheid bij vrijheid *vergroot*. Het is ook mogelijk dat juist mensen die vrijheid heel belangrijk vinden, vaker een dergelijk festival bezoeken (zie Devine Wright, 2001 voor een bewijs van een dergelijk selectie-effect). In onderhavig onderzoek zijn vragenlijsten afgenomen bij bezoekers voordat zij het festivalterrein opgingen en bij bezoekers die het festival reeds verlieten. Door het vergelijken van betrokkenheid bij vrijheid van de “pre-bezoek”-groep met de “post-bezoek”-groep is een betere inschatting te maken of een bezoek aan een Bevrijdingsfestival de betrokkenheid bij vrijheid daadwerkelijk vergroot of niet.

Het is mogelijk dat het bezoeken van een Bevrijdingsfestival niet voor iedereen evenveel impact heeft (zie ook Etzioni, 2000). Hoogopgeleide personen hebben in het algemeen andere interesses dan laagopgeleiden en daardoor kan verwacht worden dat zij een bezoek aan een Bevrijdingsfestival ook anders inrichten en ervaren. Verder verwachten wij dat het bezoeken van een festival meer invloed heeft op de normen en waarden van jongeren dan van ouderen. Ten eerste omdat de attitudes van jongeren minder uitgekristalliseerd zijn en ten tweede omdat het format van een festival meer aansluit bij de belevingswereld van jongeren dan van ouderen. Om een goed beeld te krijgen van de mate waarin nationale dagen de betrokkenheid bij nationale kernwaarden vergroot, is het belangrijk om dergelijke potentiële groepsverschillen te onderzoeken.

Samenvattend zullen we in dit onderzoek onderstaande vragen beantwoorden:

1. In hoeverre vergroot het bezoeken van een Bevrijdingsfestival de betrokkenheid bij vrijheid?
2. In hoeverre worden de attitudes over vrijheid van jongeren en hoogopgeleiden sterker beïnvloed door het bezoeken van een Bevrijdingsfestival dan de attitudes van ouderen en laagopgeleiden?

Ons onderzoek heeft een aantal voordelen ten opzichte van eerdere studies naar nationale dagen en nationale kernwaarden. Meerdere studies beschrijven op welke manier nationale dagen zijn opgezet om de betrokkenheid bij kernwaarden te vergroten. Siskind (1992) beschrijft bijvoorbeeld hoe het Amerikaanse *Thanksgiving* jaarlijks het belang van de familie, van religie en van de natie naar voren brengt. Wilde (1995) beschrijft de Afro-Amerikaanse dag Kwanzaa. Zij laat zien dat dit ritueel is opgezet rond zeven centrale waarden: saamhorigheid, zelfbeschikking, verantwoordelijkheid, samenwerking, vastberadenheid, creativiteit en geloof. Dergelijke studies beschrijven voornamelijk de intenties van de elite die dergelijke dagen en ceremonies opzet. Het is echter bekend dat intenties van de organisatoren niet per definitie aansluiten bij de belevingswereld van de deelnemers (Fox, 2006; Wagner-Pacifi & Schwartz, 1991). Om te achterhalen in welke mate nationale vieringen inderdaad een goed middel zijn om kernwaarden over te brengen, is het belangrijk om de participanten van deze vieringen te onderzoeken (Farquet, 2014; Fox & Miller-Idriss, 2008; Spaeth, 2013).

Verder gebruiken de meeste onderzoeken naar deelname aan nationale dagen kwalitatieve onderzoeksmethodes zoals (diepte)interviews (Scully, 2012; Spaeth, 2013). Om er echt achter te komen wat de relatie is tussen attitudes en nationale dagen zijn surveydata nodig (Schwartz & Schuman, 2005; Sorek, 2011). In dit onderzoek zijn daarom originele surveydata verzameld. In 2014 zijn op vijf Bevrijdingsfestivals vragenlijsten ingevuld door bezoekers. In totaal hebben meer dan 1000 bezoekers meegewerkt aan dit onderzoek.

Bevrijdingsdag in Nederland

In Nederland is de traditie van herdenken en vieren ontstaan na de Tweede Wereldoorlog (Keesom, 2012; Vermolen, 1995). Op 4 mei herdenkt Nederland jaarlijks zijn oorlogsslachtoffers. Het officiële Memorandum luidt "Tijdens de Nationale Herdenking herdenken wij allen – burgers en militairen – die in het Koninkrijk der Nederlanden of waar ook ter wereld zijn omgekomen of vermoord sinds het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog, en daarna in oorlogssituaties en bij vredesoperaties". Op 5 mei wordt gevierd dat men in vrijheid leeft. Bevrijdingsdag wordt op 5 mei gevierd, omdat op die datum de capitulatie van Nazi-Duitsland werd aangekondigd. Dat de Nationale Herdenking en de Nationale Viering van de Bevrijding op twee afzonderlijke dagen plaatsvinden is het gevolg van de grote invloed die het voormalig verzet had direct na de Tweede Wereldoorlog. Overlevenden en nabestaanden uit voormalige verzetskringen

vonden het niet gepast om op één dag om de oorlogsslachtoffers te rouwen en de Bevrijding te vieren. In de Europese context is het uniek dat de Dodenherdenking en de Bevrijding op twee afzonderlijke, maar wel opeenvolgende dagen plaatsvinden. Enkel Denemarken kent ook twee aparte, aansluitende dagen voor de Dodenherdenking en de Bevrijding (Krimp, Reiding & Snoek, 2014). Bij de belangrijkste activiteiten op Bevrijdingsdag horen de Bevrijdingsfestivals. Deze gratis festivals vinden plaats op 14 locaties in Nederland. Jaarlijks bezoeken ongeveer één miljoen Nederlanders deze festivals. De Bevrijdingsfestivals worden door het Nederlandse publiek gezien als de meest aansprekende manier om Bevrijdingsdag te vieren (Koenen, Breet & Verhue, 2015).

Het vieren van vrijheid op Bevrijdingsfestivals

Veel studies hebben aangetoond dat nieuwe informatie potentieel zorgt voor veranderingen in attitudes (zie Petty & Wegener, 1998 voor een goed overzicht). Op een Bevrijdingsfestival wordt op verschillende manieren expliciet aandacht besteed aan het thema vrijheid. Eén van de manieren waarop bezoekers geïnformeerd worden over de fragiliteit van vrijheid is door het *Plein van de Vrijheid*. Op dit Plein van de Vrijheid staan verschillende ngo's die de bezoekers informeren over het gebrek aan vrijheid in Nederland en in andere landen. In 2014 had Amnesty International bijvoorbeeld een campagne gericht op vrijheid van meningsuiting in Turkije. Ook organisaties als het Rode Kruid, Prodemos, Pax, Stichting Vluchteling, Terres des Hommes, War Child en VluchtelingenWerk Nederland waren op verschillende festivals aanwezig om de bezoekers te wijzen op het belang van de vrijheid.

Een andere manier waarop de festivals amusement combineren met inhoud is door de *Ambassadeurs van de Vrijheid*. Dit zijn populaire zangers of bands (in 2014 waren dit Douwe Bob, Gers Pardoel en Kensington) die niet enkel een muzikale bijdrage leveren aan de festivals, maar die bezoekers ook expliciet vragen stil te staan bij vrijheid. Douwe Bob vertelde bijvoorbeeld op het podium in Assen dat het belangrijk is om stil te staan bij vrijheid, omdat we er volgens hem nog niet zijn. Hij refereerde hierbij onder andere aan de situatie in Oekraïne. De Ambassadeurs van de Vrijheid vliegen met een helikopter van festival naar festival. Hierdoor zijn deze artiesten extra zichtbaar op de festivals. Ook andere artiesten vragen bezoekers stil te staan bij de kwetsbaarheid van vrijheid en er worden liedjes opgedragen aan het thema vrijheid.

Verder brandt op elk festival het *Bevrijdingsvuur*. Dit vuur is het nationaal symbool voor het einde van de Tweede Wereldoorlog. Jaarlijks wordt dit Bevrijdingsvuur op 5 mei om 00.00 uur ontstoken in Wageningen, de plaats waar Nazi-Duitsland de capitulatie tekende. Dit vuur wordt vervolgens door estafettelopers verspreid over Nederland. Op elk festival wordt dit Bevrijdingsvuur ontstoken met een kleine ceremonie. Premier Mark Rutte ontstak in 2014 het Bevrijdingsvuur op het festival in Assen. Hij zei hierbij "We vieren 5 mei wat mij betreft, omdat we ons er bewust van moeten zijn dat het fantastisch is dat we in Nederland in vrijheid leven, maar dat dat niet vanzelfsprekend is en daarom is het zo goed dat we dit doen en dat we dit ook ieder jaar doen,

en dat we die combinatie zoeken van heel veel mensen, feest, Bevrijding, vrijheid, en dat met elkaar vast houden”.

Om 5 minuten voor 5 uur is er elk jaar op elk festival het *5-voor-5-moment*. Op dit moment wordt op alle festivals tegelijkertijd stilgestaan bij vrijheid. Dit jaar werd in Groningen bijvoorbeeld het verhaal getoond van een Ethiopische journalist die vertelt over het belang van (pers)vrijheid. Ook vertelde een veteraan over zijn ervaringen tijdens een vredesmissie in Joegoslavië en hoe waardevol het is dat men in Nederland in vrijheid leeft. Ook wordt gedanst op muziek die rechtsreeks met het thema vrijheid te maken heeft. In 2014 was dat op *Dance the War is over* van *Handsome Poets*. Vervolgens wordt de bezoekers gevraagd ‘de vrijheid door te geven’ en worden grote ballonnen het publiek ingegooid die deze vrijheid symboliseren.

Behalve muziek is er ook plaats voor dans, kunst, theater, film, foto’s, gedichten en debatten over het thema vrijheid. Kortom, op verschillende manieren wordt getracht bezoekers van Bevrijdingsfestivals te informeren over vrijheid. Op basis hiervan kan verwacht worden dat het bezoeken van een Bevrijdingsfestival resulteert in meer betrokkenheid bij het thema vrijheid.

Hypothese 1: *Het bezoeken van een Bevrijdingsfestival resulteert in meer betrokkenheid bij het thema vrijheid.*

Formatieve fase en het bezoeken van een Bevrijdingsfestival

Aan de hand van de generatie-theorie van Mannheim (1952) kan verwacht worden dat de attitudes van jongere bezoekers sterker beïnvloed worden door een bezoek aan een Bevrijdingsfestival dan attitudes van oudere bezoekers. Mannheim stelt dat gebeurtenissen die plaatsvinden tussen het 17de en 25ste jaar de normen en waarden bepalen en dat deze attitudes vervolgens de rest van het leven min of meer stabiel blijven. Deze periode wordt daarom aangeduid met de term *formatieve fase*. Oudere mensen hebben meer meegemaakt en zouden daardoor minder sterk beïnvloed worden door nieuwe gebeurtenissen. Ook zouden de hersenen efficiënter werken tijdens de formatieve periode, waardoor gebeurtenissen beter opgeslagen worden (Janssen, Murre & Meeter, 2008). Op verschillende manieren is bewijs gevonden voor de validiteit van de “formatieve jaren”-hypothese. Schuman & Scott (1989) toonden bijvoorbeeld aan dat personen meer belang hechten aan gebeurtenissen die plaatsvonden tijdens de formatieve fase. Ook hebben personen meer kennis van *events* die plaatsvonden tijdens hun 17de en 25ste levensjaar (Jennings, 1996). Omdat de normen en waarden van jongeren minder uitgekristalliseerd zijn en zij meer dan oudere personen beïnvloed worden door nieuwe *events*, kan verwacht worden dat het bezoeken van een Bevrijdingsfestival meer invloed heeft op de attitudes over vrijheid van jongere mensen dan van oudere mensen.

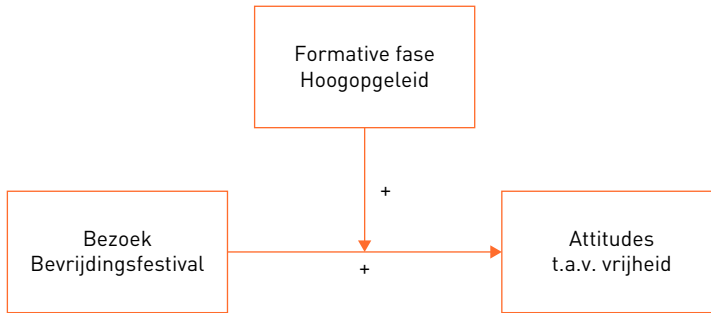
Behalve dat de attitudes van jongeren in het algemeen nog minder sterk ontwikkeld zijn dan die van ouderen, kan ook verwacht worden dat het *format* van de Bevrijdingsfestivals jongeren meer aanspreekt. Niet enkel de boodschap van een nationale dag is belangrijk, maar ook de manier waarop deze boodschap wordt overgebracht (Elgenius, 2011). Het *format* van populaire festivals lijkt een goede manier om ervoor te zorgen dat veel mensen bij elkaar komen om stil te staan bij de formele boodschap van de nationale dag (Lentz, 2013). Eerder onderzoek toonde aan dat populaire cultuur, veel meer dan elitaire cultuur, een rol speelt in het leven van jongeren (Voorpostel & Van der Lippe, 2001). Oudere mensen bezoeken juist minder vaak populaire podiumkunsten (Haan & Knulst, 2000). Dat festivals meer aansprekend zijn voor jongeren dan voor ouderen, is een andere reden om te verwachten dat het bezoeken van een Bevrijdingsfestival meer impact heeft op de attitudes over vrijheid van jongeren dan van ouderen.

Hypothese 2: Het bezoeken van een Bevrijdingsfestival heeft meer invloed op de attitudes over vrijheid van jongeren (17-25 jaar) dan van oudere bezoekers.

Opleiding

Er bestaan veel verschillen tussen hoog- en laagopgeleiden wat betreft houdingen ten aanzien van vrijheid, democratie en tolerantie (zie bijvoorbeeld Kalmijn & Kraaykamp, 2007). Prothro en Grigg (1960) lieten bijvoorbeeld zien dat hoogopgeleide personen veel vaker geneigd zijn het recht op vrijheid van meningsuiting te ondersteunen in concrete situaties dan laagopgeleide mensen. Ook specifiek rondom Bevrijdingsdag is aangetoond dat hoogopgeleide mensen dit vaker dan laagopgeleiden koppelen aan abstracte begrippen als vrijheid (Verhue, Koenen & van Kalmthout, 2012). De informatieverwerkingstheorie (Ganzeboom, 1982) kan gebruikt worden om te voorspellen dat het bezoeken van een Bevrijdingsfestivals meer impact heeft op de attitudes over vrijheid van hoogopgeleide bezoekers dan van laagopgeleide bezoekers. Uitgangspunt van deze theorie is dat mensen het prettig vinden om nieuwe informatie te verwerken. Indien de informatie echter te moeilijk of te makkelijk is, kunnen negatieve gevoelens ontstaan. Hoogopgeleide personen hebben in het algemeen een grotere informatieverwerkingscapaciteit dan lager opgeleide personen. Verwacht kan worden dat zij daarom beter in staat zullen zijn om de boodschap rondom het abstracte thema vrijheid te verwerken dan laagopgeleide bezoekers. Ook op basis van de assimilatietheorie (Knulst, 1995) kan verwacht worden dat het bezoeken van een Bevrijdingsfestival effectiever zal zijn voor hoogopgeleiden. In deze theorie wordt er vanuit gegaan dat een gevoel van voldoening ontstaat indien men nieuwe stimuli kan inpassen in eerder opgebouwde kennis. Zoals aangegeven, beschikken hoger opgeleide personen over meer kennis over vrijheid. Op basis hiervan kan dus verwacht worden dat hoogopgeleide bezoekers beter in staat zullen zijn om de boodschap over vrijheid te verwerken dan laagopgeleide bezoekers.

Hypothese 3: *Het bezoeken van een Bevrijdingsfestival heeft meer invloed op de attitudes over vrijheid van hoogopgeleiden dan van laagopgeleiden.*

Figuur 1. Conceptueel model van de relatie tussen het bezoeken van een Bevrijdingsfestival en attitudes rondom vrijheid en de modererende rol van opleidingsniveau en leeftijd.

Data

Om te onderzoeken in hoeverre een bezoek aan een Bevrijdingsfestival zorgt voor meer betrokkenheid bij het thema van vrijheid zijn op 5 mei 2014 vragenlijsten afgenomen onder bezoekers van Bevrijdingsfestivals. In totaal zijn vijf Bevrijdingsfestivals bezocht: Amsterdam, Assen, Utrecht, Wageningen en Zoetermeer. Bij het selecteren van de festivals is ervoor gezorgd dat alle regio's van Nederland vertegenwoordigd waren, omdat regionale factoren de attitudes van mensen kunnen beïnvloeden (Savelkoul, Scheepers, Tolsma & Hagendoorn, 2010). Op elk festival hebben twee tot drie interviewers van 13.00 uur tot 23.00 uur vragenlijsten afgenomen. De interviewers kregen identiteitspassen mee, waarop zowel het logo van de universiteit stond als het logo van het Nationaal Comité 4 en 5 mei (de organisatie die verantwoordelijk is voor de organisatie van Bevrijdingsdag). De vragenlijsten waren geprint op officieel briefpapier van de universiteit. De interviewers kregen van tevoren duidelijke instructies over het afnemen van de vragenlijsten: Wat is doel het onderzoek? Hoe benader ik respondenten? Zijn alle vragen ingevuld? De interviewers kregen ook duidelijke instructies de vragenlijsten niet door groepen te laten invullen, maar te zorgen voor een optimale spreiding en een goede weergave van de bezoekers. De respondenten hebben zelf de vragenlijsten ingevuld, omdat dit resulteert in minder sociaal wenselijke antwoorden (Tourangeau, 1996). In totaal hebben 1117 bezoekers de vragenlijst ingevuld. Het duurde ongeveer tien minuten om de vragenlijst in te vullen. We kregen de feedback van zowel de respondenten als de interviewers dat het een fijn onderzoek was om aan mee te werken. Voor meer informatie over dit onderzoek zie de Regt (2014).

Operationalisatie

Attitudes over vrijheid

Vrijheid is een breed en multidimensionaal begrip. Het Nationaal Comité 4 en 5 mei geeft ook bewust een brede inhoud aan het begrip vrijheid. Zoals aangegeven, is in Nederland Bevrijdingsdag ontstaan als reactie op de Tweede Wereldoorlog. Het einde van deze oorlog staat ook nog steeds centraal in de boodschap die het Nationaal Comité 4 en 5 mei communiceert. Er wordt op Bevrijdingsdag echter niet louter aandacht besteed aan het einde van de Tweede Wereldoorlog. Behalve de Bevrijding wordt ook vrijheid in het algemeen gevierd en stilgestaan bij het feit dat er nog steeds mensen zijn die niet in vrijheid leven. Tot slot wordt op Bevrijdingsdag ook de koppeling gemaakt met grondrechten (voor meer informatie over de inhoud van Bevrijdingsdag, zie Keesom, 2012). In dit onderzoek is er daarom voor gekozen om verschillende aspecten van vrijheid te onderzoeken.

Stilstaan Bevrijding 1945. Het eerste aspect van vrijheid dat wij in dit artikel onderzoeken, is het stilstaan bij de Bevrijding. Dit wordt gemeten aan de hand van het volgende item: Vandaag denk ik aan de Bevrijding van Nederland in 1945. Respondenten konden op een vijfpuntschaal aangeven of ze het eens of oneens waren met deze stelling (1 = *helemaal mee oneens* – 5 = *helemaal eens*).

Stilstaan vrijheid. Vervolgens is gekeken naar het bewustzijn van vrijheid in het algemeen. Hiervoor is het volgende item gebruikt: Ik vind het belangrijk dat er stilgestaan wordt bij mensen die niet in vrijheid leven. Respondenten konden weer op een vijfpuntschaal aangeven of ze het eens of oneens waren met deze stelling (1 = *helemaal mee oneens* – 5 = *helemaal eens*).

Zorgen mensenrechten. Tot slot hebben we in dit onderzoek ook aandacht besteed aan zorgen over mensenrechten in enkele concrete casussen: 1) Ik maak me zorgen over de discriminatie van Marokkanen in Nederland; 2) Ik maak me zorgen over de schending van homorechten in Rusland; 3) Ik maak me zorgen over de situatie in Syrië en 4) Ik maak me zorgen over de armoede in Afrika (1 = *helemaal mee oneens* – 5 = *helemaal eens*). Om een algemene indicatie te krijgen van zorgen over mensenrechten is een sommschaal gemaakt ($\alpha = .81$).

Bezoek. Zoals in de theorie sectie is aangegeven, bekijken wij in dit onderzoek het verschil in attitudes rondom vrijheid tussen de “pre-bezoek”-groep (= 0) en de “post-bezoek”-groep (= 1). De “pre-bezoek”-groep kwam net op het festival aan en de “post-bezoek”-groep was er al enige tijd of ging naar huis.⁵

Formatieve fase. Jongeren die op het moment van het bezoeken van het Bevrijdingsfestival tussen de 17 en 25 jaar oud zijn, zitten in de formatieve fase (= 1). Bezoekers die niet in de formatieve fase zitten, zijn de referentiecategorie (= 0).

Opleiding. In dit onderzoek is opleiding gemeten aan de hand van de volgende vraag: Wat is uw hoogst voltooide opleiding? Als u nog bezig bent met een studie, wat is het niveau van het diploma dat u met deze studie verwacht te halen? 1) Geen opleiding, 2) Lage school/Basisonderwijs, 3) LBO, VBO, LTS, VMBO, 4) MAVO, VMBO-t,

5) MBO, 6) HAVO, VWO, 7) HBO en 8) WO. Zoals vaak in studies die een onderscheid maken tussen laag- en hoogopgeleide mensen, is in dit onderzoek het hebben voltooid of bezig zijn met HBO en WO hoogopgeleid (= 1). De overige opleidingsniveaus zijn in dit onderzoek de referentiecategorie (= 0).⁶

Controlevariabelen. Mensen kunnen verschillende redenen hebben om een Bevrijdingsfestival te bezoeken. Met een open vraag is achterhaald wat de belangrijkste redenen waren voor respondenten om het festival te bezoeken. Mensen die een ‘inhoudelijke’ reden gaven (bijvoorbeeld vrijheid, saamhorigheid, herdenken etc.) kregen een 1 op de nieuwe variabele. Mensen die geen inhoudelijke reden gaven (bijvoorbeeld muziek, vrienden, feesten, drinken) zijn de referentiegroep (= 0). Zoals vaak op festivals wordt ook op Bevrijdingsfestivals alcohol gedronken. Uiteraard hebben de interviewers duidelijk dronken mensen geen vragenlijsten gegeven. Mocht de interviewer echter tijdens of net na het invullen van de vragenlijsten toch de indruk hebben gekregen dat de respondent wellicht (te) veel gedronken had om betrouwbare antwoorden te geven, dan hebben zij dit op de vragenlijst aangegeven. Hiervoor is gecontroleerd tijdens de analyses (*wel gedronken* = 1 en *nuchter* = 0). Ook is de respondenten gevraagd of zij het afgelopen jaar bewust bij vrijheid stil hebben gestaan, bijvoorbeeld door bepaalde debatten of exposities te bezoeken (1 = *ja*, 0 = *nee*). We controleren tijdens onze analyses ook voor steun voor Bevrijdingsdag. Dit is gemeten aan de hand van de volgende stelling: De jaarlijkse viering van Bevrijdingsdag op 5 mei moet in de toekomst doorgaan. Respondenten konden op een vijfpuntschaal antwoorden in welke mate ze het (on)eens waren met deze stelling (1 = *helemaal mee eens* – 5 = *helemaal mee oneens*). Verder is tijdens de analyses ook rekening gehouden met hoe vaak mensen in de afgelopen vijf jaar een Bevrijdingsfestival hebben bezocht en hoe vaak zij de afgelopen vijf jaar twee minuten stilte hebben gehouden tijdens de Dodenherdenking op 4 mei (0 = *nooit* – 5 = *elk jaar*).

Resultaten

Beschrijvende resultaten

In Tabel 1 zijn beschrijvende statistieken weergegeven. Tevens staat in deze tabel informatie over achtergrondkenmerken van de bezoekers. In Figuur 2 is te zien in hoeverre de bezoekers van de Bevrijdingsfestivals stilstaan bij het thema vrijheid.

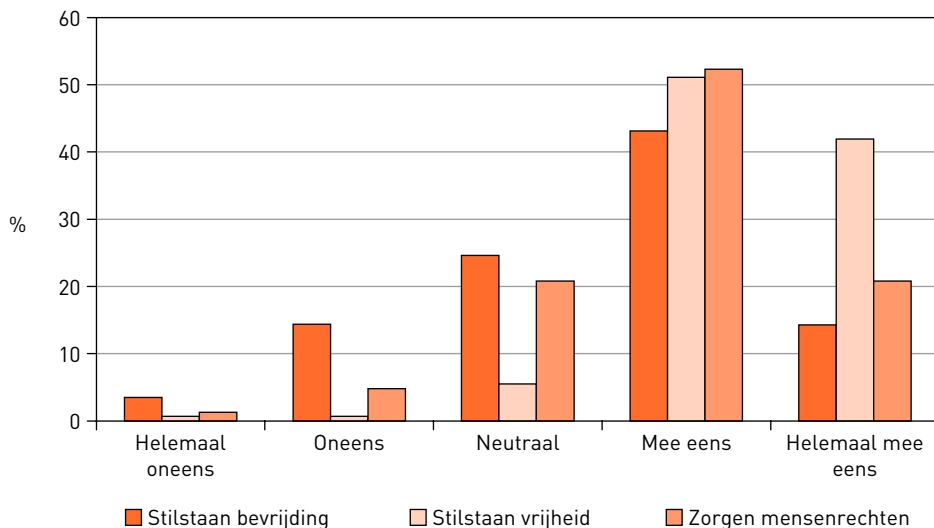
De bezoekers van de Bevrijdingsfestivals staan zeker stil bij het thema vrijheid. Meer dan de helft geeft aan bewust aan de Bevrijding in 1945 te denken. Ongeveer driekwart maakt zich zorgen over de schending van mensenrechten en meer dan 90% geeft aan het belangrijk te vinden stil te staan bij mensen die vandaag de dag niet in vrijheid leven. In Tabel 1 kunnen we zien dat 66% van de respondenten het festival reeds bezocht had. Van de bezoekers zit 42% in de formatieve fase en 53% is hoogopgeleid.⁷ Tabel 1 laat verder zien dat de steun voor 5 mei in het algemeen erg hoog is (min. = 1 – max. = 5, gem. = 4.65). Opvallend is verder dat zelfs voor bezoekers van een Bevrijdingsfestival het bezoeken van een dergelijk festival geen jaarlijkse activiteit

is (gem. 2.81 keer in de afgelopen vijf jaar), terwijl men wel (vrijwel) altijd de twee minuten stilte in acht neemt tijdens de Dodenherdenking (gem. 4.55 keer in de afgelopen vijf jaar). De festivals worden in het algemeen goed beoordeeld (gem. = 7.81). Bezoekers bleven gemiddeld genomen ongeveer vier uur op het festival.

Tabel 1. Beschrijvende statistieken.

	Max.	Min.	Gemiddelde	Sd.
Stilstaan Bevrijding	1	5	3.50	1.02
Stilstaan vrijheid	1	5	4.33	.68
Zorgen mensenrechten	1	5	3.87	.84
Bezoek	0	1	.66	
Jongeren	0	1	.42	
Hoogopgeleid	0	1	.53	
Inhoudelijke reden bezoek	0	1	.24	
Gedronken	0	1	.26	
Stilstaan vrijheid afgelopen 12 maanden	0	1	.44	
Steun 5 mei	1	5	4.65	.59
Freq. bezoek festival laatste 5 jaar	0	5	2.81	1.68
Freq. 2 minuten stilte laatste 5 jaar	0	5	4.55	1.08
Tijdstip interview	12.00	23.00	17.47	2.62
Beoordeling festival	0	10	7.81	1.14
Lengte verblijf festival	0	10	4.09	2.34

Bron: Eigen analyses Onderzoek Bevrijdingsfestival 2014.

Figuur 2. Verdeling stilstaan bij Bevrijding, vrijheid en zorgen over mensenrechten.

Tabel 2. Correlatietabel.

	1	2	3	4	5	6
1. Stilstaan Bevrijding	1					
2. Stilstaan vrijheid	.276***	1				
3. Zorgen mensenrechten	.188***	.344***	1			
4. Bezoek	-.009	.017	.029	1		
5. Formatieve fase	-.118***	-.075*	-.087**	.009	1	
6. Hoogopgeleid	.024	.028	.125***	.080*	.090**	1

Bron: Eigen analyses Onderzoek Bevrijdingsfestival 2014, *** p < .001, ** p < .01, * p < .05.

In Tabel 2 is de correlatiematrix van de hoofdvariabelen weergegeven.⁸ De verschillende dimensies van vrijheid zijn positief aan elkaar gerelateerd. Verder blijkt dat mensen die in hun formatieve jaren zitten minder waarde hechten aan vrijheid dan mensen die niet in de formatieve jaren zitten.

Verhoogt het bezoek aan een Bevrijdingsfestival de betrokkenheid bij vrijheid en is dit effect afhankelijk van opleiding en leeftijd?

In Tabel 3 staan de resultaten van de regressieanalyses om de relatie tussen het bezoeken van een Bevrijdingsfestival en attitudes over vrijheid te onderzoeken en de mate waarin het effect afhankelijk is van opleiding en leeftijd.

Tabel 3. Resultaten van OLS regressie analyses (beta's) om attitudes rondom vrijheid te voorspellen onder bezoekers van Nederlandse Bevrijdingsfestivals.

	Stilstaan Bevrijding	Stilstaan vrijheid	Zorgen mensenrechten
Festival bezocht	-.030	-.002	.056
Formatieve fase	-.022	-.008	-.037
Hoogopgeleid	.009	.009	.134**
Bezocht* Formatieve fase	-.025	-.004	-.012
Bezocht* Hoogopgeleid	-.017	-.021	-.041
Inhoudelijke reden bezoek	.198***	.095**	.095**
Alcohol gedronken	.062*	-.038	-.043
Stilgestaan bij vrijheid afgelopen jaar	.191***	.178***	.108**
Steun 5 mei	.126***	.189***	.101**
Frequentie bezoek Bevrijdingsfestivals	-.024	-.003	-.032
Frequentie twee minuten stilte	.119***	.075*	.057
Tijdstip interview	-.017	-.037	-.078*
R ²	.14	.11	.078
N	958	958	956

Bron: Eigen analyses Onderzoek Bevrijdingsfestival 2014, *** p < .001, ** p < .01, * p < .05.

Mensen die het festival reeds bezocht hadden, scoren niet hoger wat betreft betrokkenheid bij de drie aspecten van vrijheid dan mensen die het festival nog moesten gaan bezoeken. Hypothese 1 wordt dus niet bevestigd. Verder zien we dat hypothese 2 en hypothese 3 ook niet bevestigd worden door de data. Het bezoeken van een festival bleek zowel voor mensen in de formatieve fase als voor mensen daarbuiten niet te resulteren in meer betrokkenheid bij vrijheid. Hetzelfde geldt voor opleiding: voor zowel laag- als voor hoogopgeleiden zorgt het bezoeken van een Bevrijdingsfestival niet voor meer bewustzijn rond vrijheid.

Voor de analyses in Tabel 3 zijn de respondenten van de vijf festivals samengevoegd. Het is mogelijk dat het ene festival er beter in slaagt de attitudes rondom vrijheid te beïnvloeden dan het andere festival. We hebben daarom de analyses ook uitgevoerd voor elk festival apart. Ook dan is geen bewijs gevonden voor een positieve relatie tussen het bezoeken van een Bevrijdingsfestival en attitudes rondom vrijheid. Ook hypothesen 2 en 3, over de modererende rol van respectievelijk de formatieve fase en opleiding, worden niet bevestigd door deze extra analyses.⁹

In de theoriesectie zijn enkele activiteiten beschreven die op het festival georganiseerd worden met als doel de bezoekers te informeren over vrijheid. In bovenstaande analyses is enkel een globale indicator gebruikt voor bezoek aan het festival. Het is mogelijk dat mensen die de informatiemarkt bezoeken, het Bevrijdingsvuur bewust zien branden, het vijf-voor-vijf-moment meemaken en een ambassadeur van de vrijheid zien optreden meer mee krijgen over vrijheid dan mensen die dit niet zien. We hebben daarom de analyses overgedaan met deze activiteiten als onafhankelijke variabele. Ook bij deze analyses is geen bewijs gevonden voor de hypothese dat er tijdens het bezoeken van een Bevrijdingsfestival iets gebeurt waardoor mensen meer betrokken zouden raken bij het thema vrijheid.¹⁰

Conclusie: een discussie

Elk jaar op 5 mei, Bevrijdingsdag, wordt in Nederland het einde van de Tweede Wereldoorlog gevierd. Tevens wordt op deze dag aandacht besteed aan het belang en de kwetsbaarheid van vrijheid.¹¹ Deze vrijheid wordt onder andere gevierd met grote Bevrijdingsfestivals. Elk jaar komen ongeveer één miljoen bezoekers op deze festivals af. De centrale vraag in dit artikel was of een bezoek aan een Bevrijdingsfestival een substantiële bijdrage levert aan de bewustwording rondom vrijheid. Gezien de programmering van de Bevrijdingsfestivals en de literatuur over dit onderwerp, hadden wij verwacht dat bezoekers na een bezoek aan het Bevrijdingsfestival zich meer bewust zijn van het belang en de kwetsbaarheid van vrijheid. Verder hadden wij verwacht dat vooral hoopopgeleiden en jongeren beïnvloed zouden worden door het bezoeken van een Bevrijdingsfestival. Geen van onze hypothesen werd echter bevestigd door de data.

Ten eerste dient opgemerkt worden dat, ondanks het feit dat Bevrijdingsfestivals het bewustzijn niet verhogen, mensen wel degelijk stilstaan bij vrijheid en de Bevrijding tijdens de festivals. Meer dan de helft van de bezoekers denkt op Bevrijdingsdag

aan het einde van de Tweede Wereldoorlog en meer dan 90% van de bezoekers is van mening dat het (heel) belangrijk is om stil te staan bij mensen die niet in vrijheid leven. Het bewustzijn vergroten is mogelijk lastig, aangezien deze scores reeds (relatief) hoog zijn.

In Nederland wordt in de aanloop naar 5 mei op veel manieren aandacht besteed aan (de boodschap van) de Dodenherdenking en Bevrijdingsdag.¹² Onder andere door middel van officiële spotjes van de Rijksoverheid, documentaires, interviews, films en live-uitzendingen. Sommige onderzoekers beweren dat daadwerkelijke participatie belangrijk is voor nationale dagen (Casey, 1987). Tegenwoordig kan men echter thuis via internet en tv nationale dagen en ceremonies goed volgen. Daadwerkelijke participatie zou daarom niet (meer) noodzakelijk zijn om een boodschap te kunnen meekrijgen (Kuever, 2012). Kortom, het is mogelijk dat ondanks dat het bezoeken van een Bevrijdingsfestival de betrokkenheid rondom vrijheid niet verhoogt, 4 en 5 mei in het algemeen wel degelijk zorgen voor extra bewustwording rond dit thema.

Uit onze analyse blijkt in ieder geval dat *tijdens* het festival geen substantiële veranderingen lijken plaats te vinden wat betreft bewustwording rondom het thema vrijheid. Dit roept de vraag op hoe dit verklaard kan worden. Wij hebben de bezoekers gevraagd of zij vonden dat een Bevrijdingsfestival een goede manier is om de Bevrijding/de vrijheid te vieren. Vrijwel alle bezoekers (95%) gaven aan Bevrijdingsfestivals een geschikte manier te vinden om vrijheid te vieren. Bezoekers is ook gevraagd (enkel de "post-bezoek"-groep) of zij vonden dat op het Bevrijdingsfestival meer aandacht moet komen voor het onderwerp vrijheid. Ongeveer een kwart van de bezoekers gaf aan dat er inderdaad meer gedaan moet worden met het thema vrijheid. De meest voorkomende suggestie was door films, foto's en beelden op het (hoofd)podium. Dergelijke beelden zouden ervoor kunnen zorgen dat de bezoekers zich te allen tijde bewust zijn van het grotere doel van deze festivals (Lutz & Lutz, 1978). Verder gaven de respondenten aan dat speeches tussen de liedjes door of meer algemeen praten over vrijheid op het podium ook een goede manier is om meer aandacht te besteden aan vrijheid. Andere suggesties waren: aanpassen repertoire muziek, debat, lezing/symposium, meer koppeling met actualiteit en een tent met documentaires. Opvallend is dat het grootste gedeelte van deze suggesties reeds aanwezig is op de festivals. Hieruit kan echter wel geconcludeerd worden dat dit blijkbaar nog niet genoeg zichtbaar is voor sommige bezoekers en dat hier nog winst te behalen valt.

Zichtbaarheid van de inhoudelijke activiteiten lijkt sowieso een punt van aandacht voor de festivals. Uit de analyses bleek dat slechts 27% van de bezoekers de informatiemarkt bezoekt, 21,5% heeft het 5-voor-5-moment gezien, 31,2% heeft (één van) de Ambassadeurs van de Vrijheid zien optreden en 41,3% heeft het Bevrijdingsvuur zien branden. Dit betekent dat het grootste deel van de bezoekers deze activiteiten niet mee krijgt. Ook uit eerder onderzoek kwam naar voren dat een minderheid van de bezoekers deelgenomen heeft aan deze activiteiten (Verhue & Koenen, 2012). Aangezien juist deze activiteiten en symbolen de bewustwording bij het thema vrijheid potentieel vergroten, lijkt het voor de festivals goed om te zorgen dat deze activiteiten (nog) beter zichtbaar worden voor de bezoekers.

In de literatuur wordt geopperd dat samen rouwen meer impact heeft dan samen feestvieren (Bellah, Madsen, Sullivan, Swidle, & Tipton, 1985; Renan, 1990). Dit zou een reden kunnen zijn waarom Bevrijdingsfestivals niet de kracht hebben om het bewustzijn rondom vrijheid te vergroten. Ook wordt gesuggereerd dat discussie belangrijk is voor het in stand houden van een nationale ceremonie (Rigney, 2008). Rondom 4 mei zijn regelmatig (felle) discussies over wie al dan niet herdacht moet worden. Is 4 mei bijvoorbeeld een dag waarop collaborerende Nederlanders of Duitsers herdacht mogen worden (zie ook Raaijmakers, 2013)? Rondom de boodschap van 5 mei, het belang van vrijheid, bestaat veel meer consensus. Dit zou een andere reden kunnen zijn waarom het lastig is om mensen met Bevrijdingsfestivals extra bewust te maken van vrijheid. Het zou interessant zijn voor vervolgonderzoek om een gelijkaardig onderzoek uit te voeren rondom de twee minuten stilte. Staan mensen na de ceremonie van de Dodenherdenking meer stil bij vrijheid en de Bevrijding dan ervoor?

In dit onderzoek hebben we de betrokkenheid bij het thema vrijheid van mensen die het festival nog moesten gaan bezoeken vergeleken met de opvattingen van mensen die het festival reeds bezocht hebben. Dit is een zogenaamde *static group comparison* (Neuman, 2012). Nadeel van dit design is dat de twee groepen niet door randomisatie tot stand zijn gekomen. Ook is er geen pre-test afgenomen. Een ander design dat gebruikt zou kunnen worden is het *one group pre-test post-test design*. Een voordeel van dit design is dat dezelfde mensen twee keer worden ondervraagd. Hierdoor kan men kijken in welke mate het bezoeken van een Bevrijdingsfestival zorgt voor meer betrokkenheid bij vrijheid. Een groot nadeel is de mogelijkheid van *testing*. In dit onderzoeksdesign vullen mensen een vragenlijst in over vrijheid, dan gaan ze het Bevrijdingsfestival bezoeken en daarna vullen ze dezelfde vragenlijst weer in. Het is echter mogelijk, en aannemelijk, dat mensen door het invullen van die vragen over vrijheid extra gevoelig kunnen zijn voor nieuwe informatie over dit thema tijdens het festival. In dit geval zou een hogere score op betrokkenheid bij vrijheid in de tweede vragenlijst het gevolg zijn van het invullen van de eerste vragenlijst en niet van het bezoeken van het festival zelf. Toekomstige studies kunnen kijken of met andere onderzoeksdesigns de resultaten uit deze studie gerepliceerd worden.

Bevrijdingsdag is jaarlijks een moment waarop Nederlanders stilstaan bij de waarde van vrijheid. Uit dit onderzoek komt naar voren dat de bezoekers van Bevrijdingsfestivals inderdaad stilstaan bij de Bevrijding en bij vrijheid in het algemeen. Er is echter geen bewijs gevonden voor de hypothese dat dergelijke festivals de bewustwording rondom dit thema vergroten. Ook bleek het bezoeken van een Bevrijdingsfestival niet meer invloed te hebben op hoogopgeleiden en op jongeren. Dit laatste is op zich goed nieuws, aangezien bestaande groepsverschillen in betrokkenheid bij vrijheid in ieder geval niet vergroot worden. De festivals kunnen trachten de zichtbaarheid van de inhoudelijke activiteiten te vergroten om ervoor te zorgen dat in de toekomst een bezoek aan een dergelijk festival wel zorgt voor meer betrokkenheid bij vrijheid.

Noten

1. De auteurs willen graag Mirre Blok, Stefanie van Bragt, Evelien Damhuis, Joost Hermans, Marianne Hopman, Alina Koelewijn, Niels Kramer, Lisa van der Meulen, Jeroen van Tessel, Nikita Theteroglou, Anne Wernand en Francien van Zetten danken voor de hulp tijdens de dataverzameling. Speciale dank aan Janneke Hellema voor de coördinatie van de dataverzameling.
2. <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/brochures/2014/05/21/kernwaarden-nederland.html>.
3. http://www.4en5mei.nl/educatie/lesmateriaal_basisonderwijs/nationaal_aandenken.
4. http://www.bevrijdingsfestivals.nl/wat_doen_wij_op_5_mei.
5. Het was de bedoeling om de vragenlijsten af te nemen bij de in-/uitgang van de festivals om zo een goede vergelijking te kunnen maken tussen de mensen die het festival reeds bezocht hadden en personen die aankwamen. Soms bleek het te hectisch bij de in-/uitgang om goed vragenlijsten af te nemen en zijn de interviewers verplaatst naar het festivalterrein.
6. Uiteraard kan beargumenteerd worden dat HAVO en VWO ook onder de categorie hoogopgeleid geschaard kunnen worden. In dit onderzoek hebben we de analyses gedaan met beide operationalisaties van hoogopgeleid. De conclusies zoals gepresenteerd in dit artikel veranderen hierdoor niet.
7. De bezoekers van het festival zijn dus relatief hoogopgeleid. In de totale bevolking is ongeveer 30% hoogopgeleid. Dit is deels te verklaren door de relatief lage leeftijd van de bezoekers: <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/onderwijs/publicaties/artikelen/archief/2013/2013-3905-wm.htm>.
8. Veel relaties die uit onze data naar voren kwamen, zijn conform eerdere onderzoeksresultaten. Hieruit blijkt dat de door ons verzamelde data op de Bevrijdingsfestivals valide zijn. Enkele voorbeelden van dergelijke relaties: jonge mensen zijn hoger opgeleid (Herweijer, 2010), steun voor 5 mei is lager onder jongeren dan onder ouderen (Verhue & Koenen, 2013) en opleidingsniveau is niet gerelateerd aan het houden van twee minuten stilte (Lubbers & Meuleman, 2012). Analyses zijn op verzoek verkrijgbaar bij de auteurs.
9. Analyses verkrijgbaar bij de auteurs.
10. Analyses verkrijgbaar bij de auteurs.
11. http://www.4en5mei.nl/4_en_5_mei/nationale_viering_van_de_bevrijding.
12. In 2014 is door de Rijksoverheid een campagne uitgezet met de kernboodschap “4 mei herdenken we oorlogsslachtoffers en 5 mei vieren we dat we vrij zijn”. Voor de campagne is gebruik gemaakt van tv, radio, geprinte media (advertentie in dagblad) en internet (online mobiele game). Onderzoek laat zien dat deze campagne succesvol is. Zo neemt onder andere de bekendheid van 4 en 5 mei toe en wordt Bevrijdingsdag belangrijker gevonden. Verder weten mensen beter wat herdacht en gevierd wordt op 4 en 5 mei. Zie Gutter & van Kalmthout (2015) voor meer informatie over deze mediacampagne.

Bibliografie

- Bellah, R., Madsen, R., Sullivan, W. M., Swidler, A. & Tipton, S. M. (1985). *Habits of the Heart: Individualism and Commitment in American Life*. Berkeley: University of California Press.
- Casey, E. (1987). *Remembering: A Phenomenological Study*. Bloomington: Indiana University Press.

- de Regt, S. (2014). *Study Dutch Liberation Festivals*, 5 May 2014. <https://easy.dans.knaw.nl/ui/datasets/id/easy-dataset:58957>.
- Devine Wright, P. (2001). History and Identity in Northern Ireland: An Exploratory Investigation of the Role of Historical Commemorations in Contexts of Intergroup Conflict. *Peace and Conflict*, 7(4), 297-315.
- Elgenius, G. (2011). The Politics of Recognition: Symbols, Nation Building and Rival Nationalisms. *Nations and Nationalism*, 17(2), 396-418.
- Etzioni, A. (2000). Toward a Theory of Public Ritual. *Sociological Theory*, 18(1), 44-59.
- Farquet, R. (2014). Demonstrating for a Kosovo Republic in Switzerland: Emotions, National Identity and Performance. *Nations and Nationalism*, 20(2), 277-96.
- Fox, J. E. (2006). Consuming the Nation: Holidays, Sports, and the Production of Collective Belonging. *Ethnic and Racial Studies*, 29(2), 217-36.
- Fox, J. E. & Miller-Idriss, C. (2008). Everyday Nationhood. *Ethnicities*, 8(4), 536-63.
- Ganzeboom, H. (1982). Cultuurdeelname als verwerking van informatie of verwerving van status. Een confrontatie van twee alternatieve verklarende theorieën aan de hand van reeds verricht onderzoek. *Mens en Maatschappij*, 57(4), 341-72.
- Gutter, M. & van Kalmthout, R. (2015). *4 en 5 mei eindrapportage campagne-effectonderzoek*. Den Haag: Dienst Publiek en Communicatie. Ministerie van Algemene Zaken.
- Haan, J. & Knulst, W. (2000). *Het bereik van de kunsten: Het culturele draagvlak 4*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Herweijer, L. (2010). Generaties in het onderwijs en de arbeidsmarkt. *Wisseling van de wacht: Generaties in Nederland* (pp. 275-96). Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.
- Hobsbawn, E. & Ranger, T. (1983). *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Janssen, S. M. J., Murre, J. M. J. & Meeter, M. (2008). Reminiscence Bump in Memory for Public Events. *European Journal of Cognitive Psychology*, 20(4), 738-64.
- Jennings, M. K. (1996). Political Knowledge over Time and across Generations. *Public Opinion Quarterly*, 60(2), 228-52.
- Kalmijn, M. & Kraaykamp, G. (2007). Social Stratification and Attitudes: A Comparative Analysis of the Effects of Class and Education in Europe. *British Journal of Sociology*, 58(4), 547-76.
- Keesom, J. (2012). *Breekbare dagen: 4 en 5 mei door de jaren heen*. Amsterdam: Nationaal Comité 4 en 5 mei.
- Knulst, W. P. (1995). *Onderzoek naar achtergronden van veranderingen in de omvang en samenstelling van het podiumpubliek sinds de jaren vijftig. Het culturele draagvlak 1*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Koenen, B., Breet, D. & Verhue, D. (2015). *Nationaal vrijheidsonderzoek 2015. Beleving, houding en draagvlak ten aanzien van 4 en 5 mei*. Amsterdam: Veldkamp.
- Krimp, R., Reiding, R. & Snoek, O. (2014). *Na de oorlog. Herdenken en vieren in Europa*. Amsterdam: Nationaal Comité 4 en 5 Mei.
- Kuever, E. (2012). Performance, Spectacle, and Visual Poetry in the Sixtieth Anniversary National Day Parade in the People's Republic of China. *Nations and Nationalism*, 12(1), 6-18.
- Lentz, C. (2013). The 2010 Independence Jubilees: The Politics and Aesthetics of National Commemoration in Africa. *Nations and Nationalism*, 19(2), 217-37.
- Lubbers, M. & Meuleman, R. (2012). 'Oranje boven'. Vieren en herdenken in vrijheid. *Mens en Maatschappij*, 87(1), 21-43.
- Lutz, K. A. & Lutz, R. J. (1978). Imagery-eliciting Strategies: Review and Implications of Research. *Advances in Consumer Research*, 5(1), 611-20.

- Mannheim, K. (1952). The Problem of Generations (1928). In K. Mannheim (Ed.), *Essays on the Sociology of Knowledge* (1952nd ed., pp. 276-332). Oxford: Oxford University Press.
- Neuman, W. L. (2012). *Understanding Research*. Boston: Pearson Education, Inc.
- Petty, R. E. & Wegener, D. T. (1998). Attitude Change: Multiple Roles for Persuasion Variables. In D. Gilbert, S. Fiske & G. Lindzey (Eds.), *The Handbook of Social Psychology* (4th ed., pp. 232-390). New York: McGraw-Hill.
- Prothro, J. W. & Grigg, C. M. (1960). Fundamental Principles of Democracy: Bases of Agreement and Disagreement. *The Journal of Politics*, 22(02), 276-94.
- Raaijmakers, I. (2013). A European Myth? The Debate about Dutch-German Commemorations of the Second World War in the Netherlands. In K. Thijs & H. Haude (Eds.), *Grenzfälle. Transfer und Konflikt zwischen Deutschland, Belgien und den Niederlanden im 20. Jahrhundert* (pp. 213-30). Heidelberg: Klartext Verlag.
- Renan, E. (1990). What Is a Nation? In H. K. Bhabha (Ed.), *Nation and Narration* (pp. 8-22). New York: Routledge.
- Rigney, A. (2008). Divided Pasts: A Premature Memorial and the Dynamics of Collective Remembrance. *Memory Studies*, 1(1), 89-97.
- Savelkoul, M., Scheepers, P., Tolsma, J. & Hagendoorn, L. (2010). Anti-muslim Attitudes in the Netherlands: Tests of Contradictory Hypotheses Derived from Ethnic Competition Theory and Intergroup Contact Theory. *European Sociological Review*, 27(6), 1-18.
- Schuman, H. & Scott, J. (1989). Generations and Collective Memories. *American Sociological Review*, 54(3), 359-81.
- Schwartz, B. & Schuman, H. (2005). History, Commemoration, and Belief. Abraham Lincoln in American Memory, 1945-2001. *American Sociological Review*, 70(2), 183-203.
- Scully, M. (2012). Whose Day Is it anyway? St. Patrick's Day as a Contested Performance of National and Diasporic Irishness. *Studies in Ethnicity and Nationalism*, 12(1), 118-35.
- Siskind, J. (1992). The Invention of Thanksgiving. A Ritual of American Nationality. *Critique of Anthropology*, 12(1), 167-91.
- Sorek, T. (2011). The Quest for Victory. Collective Memory and National Identification among the Arab-Palestinian Citizens of Israel. *Sociology*, 45(3), 464-79.
- Spaeth, M. (2013). Madagascar's Independence Jubilee: A Nation's Holiday in Times of Crisis. *Nations and Nationalism*, 19(2), 257-75.
- Tourangeau, R. (1996). Asking Sensitive Questions. The Impact of Data Collection Mode, Question Format, and Question Context. *Public Opinion Quarterly*, 60(2), 275.
- Verhue, D., Jorritsma, L. & Koenen, B. (2014). *Nationaal vrijheidsonderzoek 2014*. Amsterdam: Veldkamp.
- Verhue, D. & Koenen, B. (2012). *Bevrijdingsfestival 2012. Hoofdonderzoek*. Amsterdam: Veldkamp.
- Verhue, D. & Koenen, B. (2013). *Nationaal vrijheidsonderzoek 2013*. Amsterdam: Veldkamp.
- Verhue, D., Koenen, B. & van Kalmthout, R. (2012). *Nationaal vrijheidsonderzoek 2012*. Amsterdam: Veldkamp.
- Verhue, D., Verzijden, D. & Nienhuis, A. (2006). *Nationaal vrijheidsonderzoek – opiniedeel meting 2006. Een onderzoek naar opinie, kennis en draagvlak ten aanzien van 4 en 5 mei*. Amsterdam: Veldkamp.
- Vermolen, J. (1995). De vierde en de vijfde mei: Herinnering aan en herdenking van de tweede wereldoorlog. In G. Aalders, N. D. J. Barnouw, H. Daalder, D. Van Galen Last, M. van Hennik, M. de Keizer, J. C. B. Spits (Eds.), *Oorlogsdokumentatie '40-'45. Zesde jaarboek van het Rijksinstituut voor Oorlogsdokumentatie* (pp. 87-123). Zutphen: Walburg Pers.

- Verzijden, D. & Nauta, B. (2003). *Nationaal vrijheidsonderzoek 2003. Een monitoronderzoek over 4 en 5 mei en achterliggende thema's (grondrechten, democratie, oorlog, vrijheid en verantwoordelijkheid)*. Amsterdam: Veldkamp.
- Voorpostel, M. & Van der Lippe, T. (2001). Jongeren en cultuur. een verklaring voor verschillen in deelname aan elitaire en populaire cultuur. *Mens en Maatschappij*, 76(3), 202-20.
- Wagner-Pacifici, R. & Schwartz, B. (1991). The Vietnam Veterans Memorial. Commemorating a Difficult Past. *American Journal of Sociology*, 97(2), 376-420.
- Wilde, A. D. (1995). Mainstreaming Kwanzaa. *Public Interest*, 119, 68-79.
- Zerubavel, Y. (1995). *Recovered Roots: Collective Memory and the Making of Israeli National Tradition*. Chicago: University of Chicago Press.

Abstract

During national commemorations the core values of a society are communicated. In the Netherlands the Liberation and freedom in general are annually celebrated by means of large-scaled Liberation Festivals. Based upon the literature on national days and the program of these Liberation Festivals it can be expected that such festivals increase the awareness around freedom. In order to examine to what extent visiting a Liberation Festival indeed increases the appreciation of freedom we have collected survey data on five Liberation Festivals in 2014. In total more than 1000 visitors of these festivals participated in our study. The visitors indeed do think about the Liberation and about freedom during their visit. More than 50 percent of the visitors said that they think about the Liberation in 1945 and more than 90 percent of the visitors indicated that they believe it is important to think about people who are currently not living in freedom. By comparing awareness about freedom of people before they have visited the Liberation Festival with awareness about freedom of people after they visited the festival no evidence was found for the hypothesis that visiting a Liberation Festival increases awareness about freedom. We furthermore expected that visiting a Liberation Festival would be more influential for higher educated persons and for visitors who are in their formative years (between 17 and 25 years old). These hypotheses were also not confirmed by the analyses. In the concluding section implications of these findings as well as suggestions for future research are formulated.

Keywords:

Liberation Festivals, freedom, education, formative years